

Richard D. North

Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΣΤΟΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ

Εισήγηση που παρουσιάστηκε στο Συνέδριο του Φιλελεύθερου Ινστιτούτου “The Fate of Liberty – Human Rights and Civil Liberties in the Age of Global Crime and Terror”, στο Πότσταμ, Γερμανίας, 7-19 Σεπτέμβρη, 2004.

Εκδίδεται από το Ευρωπαϊκό Φιλελεύθερο Φόρουμ asbl με την υποστήριξη του Κέντρου Φιλελεύθερων Μελετών (ΚΕΦΙΜ). Χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δεν ευθύνεται για το περιεχόμενο της έκδοσης. Απόψεις που εκφράζονται σε αυτήν την έκδοση ανήκουν αποκλειστικά και μόνο στους συγγραφείς. Δεν αντικατοπτρίζουν αναγκαστικά τις απόψεις του Ευρωπαϊκού Φιλελεύθερου Φόρουμ asbl.

Published by the European Liberal Forum asbl with the support of Liberty Forum of Greece. Funded by the European Parliament. The European Parliament is not responsible for the content of the publication. The views expressed in this publication are those of the authors alone. They do not necessarily reflect the views of the European Liberal Forum asbl.

Ευχαριστούμε το Ίδρυμα Friedrich Naumann, που μας επέτρεψε τη μετάφραση από το αρχικό κείμενο.

We wish to thank the Friedrich Naumann Foundation for Freedom, for the permission to translate the original publication.

Η Ελευθερία στον Σύγχρονο Κόσμο

Εισαγωγή

Αυτό το δοκίμιο δεν είναι μια καταγγελία. Θα προσπαθήσω να επισημάνω τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει η ελευθερία, στη σύγχρονη εποχή. Αλλά δεν ξεχνώ πόσο τυχεροί είναι οι σύγχρονοι άνθρωποι, όσον αφορά τις ελευθερίες τους. Η Ελευθερία υπήρξε μια περίπλοκη έννοια, σε όλες τις εποχές, και δεν είναι απαραίτητα απαισιόδοξο το να επισημαίνονται τα σημερινά προβλήματά της. Πράγματι, σε μεγάλο βαθμό, οι σημερινές δυσκολίες της ελευθερίας, έχουν να κάνουν με το πρόβλημα ηθών και ηθικής, μεταξύ πολύ ελεύθερων ανθρώπων. Στο παρελθόν, η ελευθερία αντιμετώπισε συχνά μεγαλύτερες δυσκολίες, και απειλήθηκε από φαύλα κράτη.

Οι Δυτικοί είμαστε πλουσιότεροι και καλύτερα μορφωμένοι, από ποτέ. Αυτοί που μας κυβερνούν, είναι άνθρωποι που εμείς οι ίδιοι εκλέγουμε. Οι διοικητικοί θεσμοί ανταποκρίνονται στις ανάγκες μας. Σε γενικές γραμμές δεν έχουμε φόβο βίας, από τους συμπολίτες μας ή το κράτος. Απαιτούμε αμερόληπτες αποφάσεις από το σύστημα δικαιοσύνης. Και όμως είμαστε απαιτητικοί και δύσκολοι πολίτες. Απαιτούμε να ακουγόμαστε, και τα αιτήματά μας να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη, και μάλλον αδιαφορούμε για τις ανταγωνιστικές απαιτήσεις των γειτόνων μας. Απαιτούμε να έχουμε πολλή ελευθερία, και ίσως δεν αναλαμβάνουμε αρκετά σοβαρά τις ευθύνες μας. Παραδόξως, πολλοί από εμάς δεν αισθάνονται ελεύθεροι: αντίθετα, αισθάνονται «πιεσμένοι», ακόμη και καταπιεσμένοι. Είμαστε εκπληκτικά αφελείς, και μάλλον «αγαθοί». Υπάρχει ίσως κάτι σχεδόν παιδιάστικο, στους ενήλικες που ζουν στο Δυτικό κόσμο. Είναι απαιτητικοί, μάλλον νευρικοί, και επιρρεπείς σε ένα είδος θυματοποίησης.

Οι Δυτικοί, όπως και πολλοί άλλοι λαοί στον κόσμο, απειλούνται από την τρομοκρατία, ιδιαίτερα από αποξενωμένους «Ισλαμιστές», και τα κράτη μας απαντούν με μείωση των ατομικών ελευθεριών, όχι μόνο σε όσους είναι ύποπτοι της εν λόγω δραστηριότητας, αλλά και στην υπόλοιπη κοινωνία. Επιπλέον, χρησιμοποιούμε εξελιγμένα μέσα παρακολούθησης για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, του οργανωμένου εγκλήματος, της χαμηλού επιπέδου βίας του δρόμου, των τροχαίων παραβάσεων, της εξαπάτησης της πρόνοιας, και του ηλεκτρονικού εγκλήματος: έχουμε επίγνωση της δυνητικής πραγματοποίησης τελικά, του Οργουελιανού κράτους "1984", που παρακολουθεί τα πάντα. Μήπως υπνοβατούμε προς την τυραννία, όπως υποστηρίζουν ορισμένοι αριστεροί; Η παρούσα εισήγηση, εξετάζει από πού προκύπτουν αυτές οι τάσεις, και πώς επηρεάζουν τον τρόπο που σκεφτόμαστε και μιλάμε για την ελευθερία, και προτείνει τρόπους για να το κάνουμε λίγο καλύτερα. Δεν ισχυρίζομαι ότι έχω μεγάλες φιλοσοφικές ικανότητες. Κάθε σκεπτόμενο άτομο αναρωτιέται για την ελευθερία, και όλοι κάνουμε σχεδόν την ίδια ανάγνωση. Αυτά που γράφω εδώ, έχουν ως στόχο να επεκτείνουν λίγο τα επιχειρήματα, και είναι στηριγμένα στα έργα των δικών μου ηρώων, Edmund Burke και Isaiah Berlin, αλλά αυτή η χρήση των ιδεών τους, γίνεται μόνο για να εξετάσουμε τις πολύ σύγχρονες περιστάσεις.

Επιστροφή στα βασικά: Η φύση της ελευθερίας

Οι περισσότεροι μορφωμένοι άνθρωποι, είναι αρκετά εξοικειωμένοι με την έννοια της ελευθερίας, και αντιλαμβάνονται ότι πρόκειται για μια ιδέα, που εμφανίζεται καλυμμένη με αντιφάσεις. Τουλάχιστον, δεν είναι μια επιτρεπτική κατάσταση. Από τον Locke μαθαίνουμε, ότι η Φυσική Κατάσταση (που υποτίθεται ότι είναι ιδανική, για λόγους που θα ήταν πιθανό να αμφισβητήσουμε τώρα), είναι μια «κατάσταση ελευθερίας, και όχι κατάσταση αδειας».¹ Πράγματι, όταν το σκεφτόμαστε, συνειδητοποιούμε ότι η γενικευμένη άδεια, θα ήταν άσχημο πράγμα.

Κατανοούμε αόριστα την ελευθερία ως μια ιδέα, που αναπτύχθηκε από έννοιες καλής διακυβέρνησης, που ταυτοποιήθηκαν με μεγάλη σαφήνεια από τους Έλληνες (που δεν ήταν στην πραγματικότητα αυτό που σκεφτόμαστε, τόσο φιλελεύθεροι όπως δείχνει η αμφισβήτησή τους για την υπηκοότητα).² Γνωρίζουμε τον Πλάτωνα και την συζήτηση του Αριστοτέλη περί δικαιοσύνης στην πόλη, και ότι αναπτύχθηκε αργά και διστακτικά σε ολόκληρη τον Ευρωπαϊκό κόσμο, στους αιώνες που μεσολάβησαν. Θα συμφωνούσαμε πιθανώς, ότι με τον ευρωπαϊκό Διαφωτισμό, επιτεύχθηκε ένας καλός βαθμός ορισμού για την ιδέα της ελευθερίας, ώστε να μην χρειάζεται μεγάλη βελτίωση από τότε. Διαβάζουμε Kant, Spinoza, Leibniz, Locke, και Hume (ή τουλάχιστον δικά τους αποσπάσματα και ερμηνείες επ' αυτών).³ Αυτοί οι Γερμανοί και οι «Άγγλοι» στοχαστές, ιδιαίτερα, υποστήριξαν μέσω του ηθικού υποβάθρου της ιδέας, και τουλάχιστον φαντάστηκαν, το είδος των κρατών και συνταγμάτων, που θα την κατοχύρωναν καλύτερα. Στη Γαλλία και στην Αμερική, η ιδέα κατοχυρώθηκε σε γραπτά συντάγματα. Στη Βρετανία είχε γίνει αποδεκτή ως ένα ιδανικό, και επικρατούσε ευρέως η αίσθηση, ότι ένα γραπτό σύνταγμα δεν θα μπορούσε να την κατοχυρώσει καλύτερα, απ' ό,τι οι μακρές συνήθειες που αναπτύσσονται από τις μεσαιωνικές αντιλήψεις.⁴ (Έχει μάλλον ξεχαστεί πόσο αυτές οι «σιωπηλές» Αγγλικές αντιλήψεις, εξαρτώνται από νόμους, όπως το Bill of Rights, 1689).⁵ Στην Γερμανία, ένα μοναρχικό καθεστώς διήρκεσε αρκετά περισσότερο, και δεν ήταν η ελευθερία που προβαλλόταν ως κοινωνικός στόχος, αλλά το κράτος δικαίου – ίσως η πεμπτουσία της ελευθερίας – που εκτιμάτο ιδιαίτερω και συμβάδισε με την κοινωνική ανάπτυξη, ή καθοδήγησε τα βόρεια ευρωπαϊκά πρότυπα.⁶

¹ Locke, quoted in McClelland, J. S., A History of Western Political Thought, Routledge, 1996.

² Finley, M. A., The Ancient Greeks, Pelican, 1963.

³ Cahn, Steven M., Classics of Western Philosophy, Hackett, 1990.

⁴ Davies, Norman, Europe: A history, Oxford University Press, 1996 (An exceptionally valuable account of the evolution of constitutional understandings in Europe).

⁵ Greene, Jack, P, in Empire and Identity, in The Oxford History of the British Empire: The 18th Century, Ed Marshall, P. J., Oxford University Press, 1998.

⁶ Sagarra, Eda, An Introduction to Nineteenth Century Germany, Longman, 1980.

Η Ελευθερία ως κοινωνική κατάσταση

Είναι χρήσιμο να ιδωθεί η ελευθερία, ως μια κοινωνική κατάσταση, κατά την οποία οι ελευθερίες δεν μεγιστοποιούνται αλλά βελτιστοποιούνται. Πράγματι, η κοινωνία και τα άτομα απολαμβάνουν την ελευθερία, επειδή οι άνθρωποι συμφωνούν να περιορίσουν τις ελευθερίες τους. Το κάνουμε αυτό σε πολύ μεγάλη κλίμακα, όπως θα είχε συμφωνήσει και ο Jeremy Bentham, ο οποίος διατύπωσε την άποψη, ότι η συμβατική φιλελεύθερη ιδέα της ελευθερίας, ήταν «μια ανοησία πάνω σε ξυλοπόδαρα».⁷ Δεν είμαστε ελεύθεροι να φυγοπονούμε (η κοινωνία επιμένει ότι πρέπει να προσπαθούμε να είμαστε φερέγγυοι), και δεν είμαστε ελεύθεροι να είμαστε αμαθείς (η κοινωνία έχει κάνει την εκπαίδευση υποχρεωτική). Αναμφισβήτητα, η κοινωνία επιβάλλει μια τεράστια αόρατη τυραννία: Ο μετα-Μοντερνισμός επισημαίνει, ότι έχουμε αφομοιωθεί κοινωνικά, και ότι η ίδια η φαντασία μας είναι υποκείμενο χειραγώγησης. Ο Isaiah Berlin, υπήρξε ίσως ο πιο ενδιαφέρων στοχαστής, περί της εξέλιξης της ελευθερίας και του πρακτικού τρόπου λειτουργίας της. Οι θεωρίες του, επηρεάζουν πάρα πολύ άλλους στοχαστές, αλλά επίσης περιγράφει την «σύγχρονη» ευρωπαϊκή ιστορία, και τα κληρονομημένα διλήμματά μας. Ο μεγάλος γρίφος που προσπάθησε να επιλύσει, ήταν ο κατήφορος από τις ευγενείς επαναστάσεις του 18^{ου}, 19^{ου}, και 20ού αιώνα, ακριβώς στην τυραννία που θα περίμεναν οι Έλληνες από την εξουσία της «μάζας». Ο Berlin ξεκαθάρισε τον κίνδυνο του ιδεαλισμού. Υποστήριξε ότι οι σκληρότερες κοινωνίες πάνω στη γη, είχαν αρχικά θέσει ως στόχο τον περιορισμό της ελευθερίας των ισχυρών και των κακών, και την αύξηση αυτής των αδύναμων (οι οποίοι τεκμαίρεται ότι είναι συμπαθείς). Για να βοηθήσει με αυτό το σύνολο σκέψεων, ο Berlin προσδιόρισε «αρνητικές» ελευθερίες (η ελευθερία από τον έλεγχο, για καλό ή για κακό) και «θετική» ελευθερία (η ελευθερία να επιτύχει κάποιος τους στόχους του). Εξήγησε: «Θα ήθελα να είμαι κάποιος, όχι κανείς ...».⁸ Τα κράτη ασχολούνται με την προώθηση των θετικών ελευθεριών, επιδιώκοντας να οργανώσουν την κοινωνία, έτσι ώστε οι πολίτες να προστατεύονται από την πείνα, την τυραννία, την άγνοια, και ούτω καθεξής. Και όμως αυτή η προσπάθεια συχνά απέτυχε, και ο Berlin πίστευε ότι θα μπορούσε κανείς να εξηγήσει αυτές τις πρακτικές αποτυχίες, με τις τάσεις στη σκέψη πολλών κοινωνικών ιδεαλιστών. Έχει στόχο έξι, τους Helvétius, Rousseau, Fichte, Hegel, Saint-Simon and Maistre,: «Παρά το γεγονός ότι όλοι συζήτησαν το πρόβλημα της ανθρώπινης ελευθερίας, και όλοι, εκτός ίσως από Maistre, ισχυρίστηκαν ότι ήταν υπέρ αυτής, ... είναι ιδιόμορφο το γεγονός, ότι στο τέλος τα δόγματά τους είναι επιζήμια για ό,τι κανονικά σημαίνει, εν πάση περιπτώσει, η ατομική ελευθερία, την πολιτική ελευθερία».⁹ Επεσήμανε ότι οι κοινωνίες που περιείχαν αρνητικές και θετικές ελευθερίες, θα μπορούσαν να είναι εξίσου φοβερές. Εξ όσων επαινείται, η μεγαλύτερη συμβολή του ήταν η θέση του, ότι η ελευθερία δεν είναι από μόνη της απαραίτητως ένα καλό πράγμα: «Επιπλέον, το να μιλάμε για την ελευθερία ως σκοπό, παραείναι γενικολογία».¹⁰ Μια κοινωνία η οποία εκτιμά την ελευθερία, ενδέχεται να τονίζει, ότι δεν υπάρχει καμία λογική για τον περιορισμό της ελευθερίας των χειρότερων και ισχυρότερων από τα μέλη της.

⁷ Jeremy Bentham quoted and commented on in Stirk, P. M. R., and Weigall, D, An Introduction to Political Ideas, Pinter, 1995.

⁸ Berlin, Isaiah, Two Concepts of Liberty, in his The Proper Study of Mankind: An anthology of essays, eds Hardy, H and Hausheer, Pimlico, 1998.

⁹ Berlin, Isaiah, Freedom and Its Betrayal: Six enemies of human liberty, Chatto & Windus, 2002.

¹⁰ Berlin, Isaiah, in the introduction to Four Essays On Liberty, included in Liberty, ed Hardy, H, Oxford University Press, 2002.

Ελευθερία και διακυβέρνηση

Ποιά ήταν η βασική ιδέα που οι Δυτικοί σε κάθε επίπεδο της κοινωνίας, φάνηκε να καταλαβαίνουν, και με την οποία ήθελαν να ενημερώσουν για τον τρόπο με τον οποίο κυβερνώνται; Αν ο Berlin μας δίνει την πιο εννοιολογική απόχρωση της ελευθερίας και της αντιφατικής φύσης της, η πιο καθαρή όψη του προβλήματος, προέρχεται από τον J.S. Mill, που πρότεινε ότι οι άνθρωποι θα πρέπει να είναι ελεύθεροι να κάνουν ό,τι τους αρέσει, εφόσον αυτό δεν βλάπτει κανέναν: «Το μόνο μέρος της συμπεριφοράς οποιουδήποτε, για το οποίο είναι υπόλογος στην κοινωνία, είναι αυτό που αφορά τους άλλους. Για το μέρος που αφορά απλώς και μόνο τον εαυτό του, η ανεξαρτησία του είναι αυτοδικαίως, απόλυτη».¹¹ Θεωρεί ότι οι άνθρωποι χρειάζονται αυτήν την ελευθερία, γιατί η σύγχρονη κοινωνία κινδυνεύει από την επιβολή της θέλησης μιας καταπιεστικής πλειοψηφίας, σε αντίθεση με το αρχαίο πρόβλημα της επιβολής της θέλησης μιας καταπιεστικής μειοψηφίας. Φυσικά, αυτό είναι ένας καθαρολογικός ορισμός, και η ίδια η καθαρότητά του δείχνει, πόσο άχρηστο είναι να είναι κανείς απλοϊκός για μια ιδέα τόσο ανθρώπινη, όσο αυτή. Βλέπουμε αμέσως το μεγάλο πρόβλημα: πώς θα πρέπει να αξιολογήσει κάποιος μια δράση για τον εαυτό του ή την κοινωνία, έναντι του δυνητικού ή πραγματικού κινδύνου βλάβης σε άλλους; Σίγουρα, ένα πολύ μεγάλο κέρδος για μένα (ή την κοινωνία), από μια δική μου πράξη, θα έπρεπε να αξίζει κάποια ενόχληση ή κάτι χειρότερο σε κάποιον άλλο.

Κι εδώ βλέπουμε το καίριο πρόβλημα με την ελευθερία. Είναι σίγουρο, ότι δεν είναι κάτι που μπορεί να μεγιστοποιηθεί, τουλάχιστον όχι από τα άτομα που την έχουν. Πρόκειται για ένα μεγάλο αγαθό, αλλά που δεν μπορεί ο καθένας να επιδιώκει την ακατάπαυστη αύξησή του, για τον εαυτό του. Με άλλα λόγια, αν και μόνο τα άτομα μπορούν να έχουν ελευθερία, αυτό είναι ένα έντονα κοινωνικό αγαθό. Ο Montesquieu έγραψε: «Η ελευθερία είναι το δικαίωμα να κάνεις ό,τι επιτρέπουν οι νόμοι: και αν ένας πολίτης έκανε αυτό που απαγορεύουν, δεν θα είχε πλέον ελευθερία, διότι όλοι οι συμπολίτες του θα είχαν την ίδια ισχύ».¹² Μια κοινωνία μπορεί να έχει ως αληθοφανή στόχο, τη μεγιστοποίηση του ποσού της ελευθερίας που απολαμβάνει το σύνολο των πολιτών της, αλλά στην πραγματικότητα μπορεί να επιδιώξει μόνο, τη βελτιστοποίηση του ποσού της ελευθερίας που απολαμβάνει το άτομο.

Αλλά η ελευθερία δεν είναι ένα παιχνίδι μηδενικού αθροίσματος. Δεν χρειάζεται να είμαστε εμποριοκρατικοί σχετικά μ' αυτό. Δεν είναι σαν να υπάρχει μια σταθερή ποσότητα ελευθερίας στην κοινωνία, και προσπαθούμε να τη μοιράσουμε ισότιμα. Η δική μου περισσότερη ελευθερία, δεν σημαίνει λιγότερη δική σου. Τουλάχιστον, τα πράγματα δεν είναι ακριβώς έτσι. Και όμως είναι αλήθεια, ότι έχω ελευθερία, μόνο επειδή οι άλλοι δεν ασκούν την δική τους. Οι άνθρωποι γύρω μου έχουν ελευθερίες, μόνο διότι εγώ δεν επιβάλλω τις δικές μου ελευθερίες. Η «ελευθερία» εκφράζει ταυτόχρονα την ελευθερία και τους περιορισμούς.

Και εδώ βλέπουμε ένα από τα πάρα πολύ ενδιαφέροντα προβλήματα με την ελευθερία. Πρόκειται για μια δύσκολα ελεγχόμενη και λεπτή έννοια, η οποία ωστόσο, πρέπει να

¹¹ J. S. Mill's On Liberty quoted and commented on in Stirk, P. M. R., and Weigall, D., An Introduction to Political Ideas, 1995.

¹² Montesquieu's The Spirit of the laws, quoted and commented on in Stirk, P. M. R., and Weigall, D, An Introduction to Political Ideas, Pinter, 1995.

οριστεί. Κάποιοι έχουν πολύ παθιασμένες αξιώσεις, για το δικαίωμά τους να ασκήσουν τη μια ή την άλλη πολύ λεπτομερή ελευθερία, ενώ κάποιοι άλλοι με το ίδιο πάθος και κραυγαλέα, τους το αμφισβητούν. Εν ολίγοις, όπου οι άνθρωποι δεν μπορούν να συμφωνήσουν και διαφοροποιούνται, σχετικά με κάποιο μάλλον αόριστα οριζόμενο δικαίωμα σε ορισμένες διακριτικές ελευθερίες, αυτό πρέπει να αποφασίζεται με δικαστική απόφαση. Η ελευθερία είναι ταυτόχρονα μια πολύ αόριστη και μια πολύ ακριβής περιοχή δράσης. Πράγματι, πρέπει να δούμε ότι η ελευθερία είναι μια λέξη που χρησιμοποιείται για πολύ ανταγωνιστικούς σκοπούς. Από τη μία πλευρά τη χρησιμοποιούμε ως ισοδύναμη με κάτι σαν «η ελευθερία μου», ή «τα δικαιώματά μου», και από την άλλη την χρησιμοποιούμε για ένα πολύ διαφορετικό, αντιφατικό στόχο: να εκφράσουμε την κοινωνική διευθέτηση, όπου επιλύεται ο ανταγωνισμός μεταξύ των ελευθεριών μου και των δικαιωμάτων μου, έναντι εκείνων της υπόλοιπης κοινωνίας.

Ελευθερία και δικαιώματα

Ελευθερίες και δικαιώματα δεν είναι το ίδιο πράγμα. Για χάρη της συζήτησης, μπορούμε να πούμε, ότι τα δικαιώματά μου κατοχυρώνουν τις ελευθερίες μου. Επειδή έχω δικαιώματα, ξέρω ποιές είναι οι ελευθερίες μου, και ότι είμαι ελεύθερος να τις ασκήσω. Η διάκριση φαίνεται να είναι η εξής: τα δικαιώματα προηγούνται των ελευθεριών. Επειδή έχω το δικαίωμα να εγκαταλείψω τη χώρα μου (και το κράτος δεν έχει το δικαίωμα να με εμποδίσει), είμαι ελεύθερος να περιπλανηθώ στον κόσμο. Επειδή έχω το δικαίωμα να διαμαρτυρηθώ, είμαι ελεύθερος να πάω όπου θέλω, κρατώντας ένα πλακάτ.

Είναι ένα πολύ παλιό και δύσκολο ζήτημα, να γνωρίζουμε ποιά είναι τα δικαιώματα και από πού προέρχονται. Το μεγάλο πρόβλημα είναι να γνωρίζουμε σε ποιο βαθμό προϋπήρχαν. Είναι σταθερά ενσωματωμένα στην ύπαρξη μας; Θα υπήρχαν σε περίπτωση που δεν αναγνωρίζονταν και δεν λαμβάνονταν σοβαρά υπόψη; Κλίνω στην άποψη, ότι έχουμε κάνει μια αναγκαία επινόηση σχετικά με τα δικαιώματα. Για να είμαστε ξεκάθαροι, εφευρέθηκαν από τις κοινωνίες, αναγνωρίστηκαν από τους ισχυρούς, και είναι πράγματι, βαθιά, ανθρώπινα, δημιουργήματα. Έχουμε, όμως, μεγάλη ανάγκη να τα κάνουμε τόσο απόλυτα, όσο είναι η ανθρώπινη δημιουργία (αν και, διατηρώντας φυσικά, το δικαίωμα για την ενδυνάμωση, τη βελτίωση, και την υπερκάλυψή τους). Και φυσικά, η μεγάλη συζήτηση περί δικαιωμάτων, αφορά την προστασία τους από την κατάχρηση, εκ μέρους των ισχυρών. Και αυτή η επινόηση είναι απαραίτητη για την κατανόηση που έχουμε, ότι οι άνθρωποι έχουν δικαιώματα ακόμα και σε κράτη που δεν τους τα αναγνωρίζουν. Είναι σαν να λέμε: ο σύγχρονος Δυτικός δυσκολεύεται να συλλάβει, ας πούμε, ότι κάθε γυναίκα οπουδήποτε, δεν έχει το δικαίωμα να επιλέξει τον σύζυγό της, επειδή το κράτος και η οικογένειά της δεν της αναγνωρίζουν αυτό το δικαίωμα.

Ο Χριστιανισμός έκανε τα δικαιώματα απόλυτα. Για αιώνες, τα δικαιώματα, αν υπήρχαν, έπρεπε να εκπορεύονται, από την μετάληψη του ατόμου με το θείο. «Λέγοντας φυσικό δικαίωμα, ο Locke εννοεί δικαίωμα βάσει του Φυσικού Νόμου, ο οποίος είναι νόμος του Θεού».¹³ Δημιούργημα κατ'είκόνα του Θεού, ο κάθε άνθρωπος έχει αξία, και θα μπορούσαμε καλύτερα να του την αναγνωρίσουμε - δίνοντας νόημα- αναγνωρίζοντάς του δικαιώματα. Στην περισσότερο μηχανιστική εποχή μας, χρειαζόμαστε έναν διαφορετικό τρόπο για να φυλάξουμε ευλαβώς την ιδέα. Θα πρέπει, στη σύγχρονη εποχή, να κάνουμε κάτι πολύ δύσκολο. Πρέπει να εκφράσουμε την ιδέα ως κάτι απαράγραπτο, αλλά όμως κατασκευασμένο. Τα δικαιώματα είναι κάτι που οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται και απονέμουν, και όμως η ιδέα περιγράφει κάτι που δεν είναι διαπραγματεύσιμο ούτε μπορεί να αφαιρεθεί. Το πιο ισχυρό κράτος στη γη, δεν μπορεί να μου αφαιρέσει τα δικαιώματά μου. Τουλάχιστον αυτή είναι η ιδέα. Στην πραγματικότητα, πρόκειται για μια πολύ προβληματική ιδέα. Τα δικαιώματα αποδεικνύονται σχετικά, εθιμοτυπικά: κυμαίνονται με το χρόνο και τον τόπο. Αναμένει κανείς βεβαίως, τα δικαιώματα να είναι εύθραυστα και εύκαμπτα σε αυθαίρετες κοινωνίες, όπου οι κυβερνώντες κάνουν τα πράγματα όπως τους βολεύει. Η έκπληξη είναι, ότι τα δικαιώματα αποδεικνύονται ρευστά, και σε κοινωνίες, οι οποίες δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στο να τα θεωρούν αμετάκλητα.

¹³ McClelland, J. S., A History of Western Political Thought, Routledge, 1996.

Στον πραγματικό κόσμο, και - παραδόξως θα πίστευε κανείς - ειδικά σε ελεύθερες κοινωνίες, το κράτος είναι πολύ ισχυρό. Πράγματι, από τον Πλάτωνα και μετά, η πολιτική συζήτηση επικεντρώνεται στο πώς μπορεί να διαφυλαχθεί η ελευθερία, από τις επιδρομές εναντίον της, από πανίσχυρους αριστοκράτες και ολιγάρχες. Η αρχική συζήτηση, που ίσως δεν είναι ευρέως αρκετά συνειδητοποιημένο, ασχολήθηκε με το πρόβλημα της τυραννίας του λαού, που θα μπορούσε να επιφέρει η ωμή δημοκρατία. Αυτό είναι που κάνει τον Edmund Burke τόσο σημαντικό, με τη συνεχιζόμενη συζήτηση περί της αξίας των πολιτικών διευθετήσεων, ιδιαίτερα του «σύνθετου συντάγματος» της Βρετανίας, που κατανοεί την αξία της εξισορρόπησης των διαφόρων πηγών ισχύος και εξουσίας, στην κοινωνία. (Φυσικά ο ίδιος τονίζει, επίσης, ότι η ελευθερία είναι μια «κοινωνική ελευθερία. Είναι μια κατάσταση πραγμάτων, στην οποία η ελευθερία εξασφαλίζεται, με την ισότητα στον περιορισμό....»¹⁴).

Ακόμη και ένα ισορροπημένο κράτος, μπορεί να παράγει μια συνολική κυριαρχία του κράτους, που είναι πολύ κοντά σ' αυτό που θέλει ο Θεός. Φυσικά, κανένα κράτος δεν θα μπορούσε να κάνει το μαύρο άσπρο, όπως ακριβώς ούτε ο Θεός δεν μπορεί. Αλλά οι σύγχρονες αντιπροσωπευτικές δημοκρατίες - και είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς ένα σοφότερο σύστημα διακυβέρνησης - είναι εξαιρετικά παρεμβατικές. Απονέμουν και αφαιρούν δικαιώματα σε ευρεία κλίμακα, κάθε μέρα. Τη μια μέρα, μπορείτε να χαστουκίσετε στο παιδί σας, και την επόμενη δεν μπορείτε. Τη μια μέρα οι άνθρωποι μπορούν να καπνίζουν σε ένα εστιατόριο, και την επόμενη δεν μπορούν. Τη μια μέρα το έμβρυο έχει δικαίωμα στη ζωή, και την επόμενη δεν έχει. Τη μια μέρα διώκεσαι γιατί έκανες ευθανασία σε έναν ηλικιωμένο συγγενή σου, και την επόμενη κάτι τέτοιο επιτρέπεται. Τη μια στιγμή, μια διαζευγμένη μητέρα είναι πιθανό να ελέγχει το πεπρωμένο του παιδιού της, και την επόμενη ο απών πατέρας είναι πιθανό να μοιράζεται αυτό τον έλεγχο. Τα δικαιώματα αποδεικνύονται εκπληκτικά ρευστά. Η ιδέα για την οποία, πιο πολύ από κάθε άλλη, θέλουμε την κατοχύρωση της σταθερότητας, αποδεικνύεται ότι είναι πολύ θνητή και εύκαμπτη. Βέβαια, από τη στιγμή που κάποια νέα εξέλιξη κατοχυρώνεται με το νόμο και το έθιμο, ελπίζουμε ότι θα κατοχυρωθεί ως πραγματικό δικαίωμα - μέρος του νομικού και κοινωνικού τοπίου μας - αλλά υποψιαζόμαστε ότι κάποια καινούργια εξέλιξη, μπορεί να την ανατρέψει και πάλι.

Αποδεικνύεται ότι τα δικαιώματα δεν είναι τόσο ριζωμένα, όσο υποθέτουμε: δεν εξαρτώνται τόσο από την προέλευσή τους, όσο νομίζουμε. Σύρονται, τρόπον τινά, από τις ιδέες μας περί προόδου. Πιστεύουμε ίσως, ότι οι άνθρωποι έχουν πλέον εξελιχθεί σε πιο εκλεπτυσμένους χαρακτήρες: θα πρέπει να αναμένεται και να μπορούν να παίζουν ρόλο στην αγωγή των παιδιών. Υποθέτουμε ότι γνωρίζουμε τώρα πάρα πολλά σχετικά με το κάπνισμα, ώστε να μην το επιτρέπουμε. Έχουμε την αίσθηση ότι οι άνθρωποι δεν είναι πλέον διατεθειμένοι να αφήνονται στα χέρια ενός τεχνοκράτη του ιατρικού επαγγέλματος: πολλοί από αυτούς, θέλουν να καθορίσουν οι ίδιοι τον χρόνο του θανάτου τους.

Δεν παραξενεύει το γεγονός, ότι υπάρχει πολλή δουλειά για τα δικαστήρια των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στον σύγχρονο κόσμο. Είναι αρκετά εύκολο να σχεδιάσει κανείς, έναν κατάλογο με ελκυστικά και προφανή δικαιώματα (ελευθερίας, ζωής, επιδίωξης

¹⁴ Burke quoted in McCue, Edmund Burke and Our Present Discontents, The Claridge Press, 1997.

της ευτυχίας, για παράδειγμα). Αυτό που είναι πολύ πιο δύσκολο, είναι να τα πάρεις και να τα θέσεις σε αντιπαράθεση με τα ανταγωνιστικά δικαιώματα, που διεκδικούν άλλοι άνθρωποι. Είναι προφανές, ότι τα δικαιώματα δεν είναι απόλυτα, μόνο και μόνο επειδή είναι σε πόλεμο μεταξύ τους.

Λέγεται συχνά, ότι κάποιος έχει δικαιώματα (και τις ελευθερίες που απορρέουν από αυτά), μόνο επειδή αποδέχεται τις υποχρεώσεις του. Σε αυτήν την άποψη, υπάρχει η ισόρροπη ανταπόδοση δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, που καθιστά την κοινωνία λειτουργική. Θα συνθλιβόμουν, αν δεν είχα τον δικό μου κοινωνικό χώρο, και όμως μόνο η κατανόησή μου για τα δικαιώματα των άλλων στον κοινωνικό χώρο τους, αφενός με περιορίζει, και αφετέρου επιτρέπει στους άλλους να χρησιμοποιούν τα μέσα λειτουργίας τους. Κανονικά, οι καλοί τρόποι και η συνηθισμένη κοινωνικότητα, σημαίνουν ότι κατανοούμε αυτά τα πράγματα, δηλ. τη συμβίωση, με αρκετή προσήνεια. Υπάρχει, όμως, στις καλές κοινωνίες, ένα νομικό πλαίσιο και τα μέσα για να επιβάλλεται. Αν δεν συμπεριφερόμαστε σωστά ο ένας στον άλλο, η αστυνομία και τα δικαστήρια γνωρίζουν πώς να μας αντιμετωπίσουν.

Αυτά όλα είναι ωραία και καλά, αλλά υπάρχουν πολλές περιπτώσεις, στις οποίες η ιδέα ότι έχουμε δικαιώματα, μόνο επειδή αποδεχόμαστε υποχρεώσεις, προφανώς δεν λειτουργεί. Δεν είναι αυτή η πραγματική βάση της διαδικασίας. Σκεφτείτε το εξής: Παίρνουμε πολύ σοβαρά τα δικαιώματα των αδύναμων, των νέων, και των ατόμων με αναπηρία, και το κάνουμε αυτό ακριβώς διότι δεν μπορούν να ανταποδώσουν αμοιβαία τις υποχρεώσεις. Επειδή οι μειονεκτούντες δεν μπορούν να διεκδικήσουν τα «δικαιώματά» τους, και δεν μπορούν να ανταποδώσουν για αυτά, θεωρούμε ότι η κοινωνία πρέπει να καταβάλει προσπάθεια η ίδια, για να τους τα εξασφαλίσει. Έτσι τα δικαιώματα είναι πολύ μακριά, από το να εξαρτώνται από την αμοιβαιότητα με υποχρεώσεις, και μάλιστα απαιτούνται περισσότερο, όταν αυτή η αμοιβαιότητα υφίσταται στον πιο μικρό βαθμό.

Ας πάρουμε μια άλλη γνωστή υπόθεση. Τείνουμε να πιστεύουμε ότι τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις είναι, μεταξύ κανονικών πολιτισμένων και ικανών ανθρώπων, πολύ καλά ισορροπημένα. Αλλά αυτό ισχύει λιγότερο, από όσο νομίζουμε. Έχουμε πολύ την τάση να υποθέτουμε, ότι πρέπει να δίνουμε μάλλον πολλά περιθώρια για ανθρώπους, που πιστεύουμε ότι δεν είναι πολύ λογικοί. Δίνουμε πολλά περιθώρια στην κοινωνία, για ανθρώπους που απλά υποστηρίζουν ότι χρειάζονται πολλά περιθώρια. Ο μεθυσμένος, ο αντιφρονών, ο δυστυχισμένος: όλοι αυτοί είναι άνθρωποι, οι οποίοι συχνά προκαλούν τουλάχιστον αναστάτωση, και όμως τους παρέχεται περισσότερη ελευθερία απ' ό,τι ίσως «αξίζουν» (περισσότερο, ας πούμε, απ' ό,τι σ' αυτούς που υφίστανται την αναστάτωση). Παρομοίως, η κοινωνία συμπεριφέρεται στους εγκληματίες μάλλον καλύτερα, απ' ό,τι αυτοί στην κοινωνία. Αναμφίβολα, υπάρχουν ορισμένες φορές, λόγοι σκοπιμότητας για να συμβαίνει αυτό. Θεωρούμε ότι καθιστώντας τους εγκληματίες μνησικάκους, μπορεί να τους κάνουμε ακόμα πιο επικίνδυνους. Εκτιμούμε ότι ένας άσεμνος καλλιτέχνης, μπορεί με κάποιο ασαφή τρόπο να μας κάνει καλό. Αντιλαμβανόμαστε ότι ο αλκοολισμός δεν είναι μια εντελώς εθελοντική υπόθεση. Αντιλαμβανόμαστε ότι η διαμαρτυρία έχει μια μακρά και έντιμη παράδοση. Παρ' όλα αυτά, με διάφορους τρόπους, όλα αυτά είναι άτομα, που είτε δεν παίρνουν τις υποχρεώσεις τους προς την υπόλοιπη κοινωνία πολύ στα σοβαρά, είτε απαιτούν πολλή υπομονή από τους υπόλοιπους εμάς, καθώς διεκδικούν το «δικαίωμά»

τους να έχουν μια ιδιοσυγκρασιακή άποψη, για το ποιές είναι οι υποχρεώσεις τους προς την κοινωνία.

Αυτή η ιστορία της προόδου και της δημοκρατίας, είναι μια ιστορία αυξημένης ελευθερίας των ατόμων, και όμως παράγει ένα πολύ περίεργο παράδοξο. Οι κοινωνίες, καθώς γίνονται πιο ελεύθερες, ορίζουν τα δικαιώματα, πιο στενά από ποτέ. Και καταλήξαμε, να έχουμε καθορίσει μεγαλύτερα δικαιώματα για το κράτος, και να έχουμε θέσει μεγαλύτερους περιορισμούς στα άτομα, από ποτέ πριν. Με απλά λόγια, για να κατοχυρώσουμε τα δικαιώματα του παιδιού, αποδεχθήκαμε το δικαίωμα του κράτους να επεμβαίνει στην οικογενειακή ζωή, και να την αστυνομεύει, πολύ περισσότερο από ό,τι θα φαινόταν λογικό πριν. Καθώς επεκτείνουμε τα δικαιώματα του παιδιού, καθορίζουμε πιο στενά όρια για τα δικαιώματα των γονέων. Καθώς αυξάνουμε τα δικαιώματα των πολιτών στην πληροφόρηση, αυξάνουμε και τη δύναμη των ρυθμιστικών αρχών - το κράτος - και μειώνουμε την ελευθερία των ατόμων στις εταιρείες, να ενεργούν διακριτικά. Αναφέρομαι σε αυτές τις δύο περιπτώσεις γιατί και οι δύο φαίνονται «προοδευτικές», αλλά και οι δύο - όπως η αύξηση των δικαιωμάτων των μη καπνιστών, ή οποιαδήποτε άλλη ανάπτυξη ενός «δικαιώματος» - περιλαμβάνουν την περιστολή του δικαιώματος κάποιου άλλου ατόμου. Αναμφισβήτητα, όσο περισσότερα δικαιώματα ταυτοποιούμε, και δίνουμε, τόσο περισσότερο μειώνουμε την ελευθερία.

Ελευθερία δεν είναι η μεγιστοποίηση ελευθεριών και δικαιωμάτων

Βλέπουμε ένα ουσιαστικό δίλημμα. Τα δικαιώματα και τις ελευθερίες συχνά σε διαμάχη. Ενώ βλέπουμε ότι τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις δεν συνδέονται με απόλυτο τρόπο - δεν είναι μια λογική ή ηθική εξίσωση - θα πρέπει να αδελφοποιηθούν κοινωνικά, και να καθιερωθούν εθιμικά.

Ελευθερία και σύγχρονο άτομο

Οι σύγχρονοι άνθρωποι έχουν άμεση πρόσβαση σε πολλά δικαιώματα, και έχουν την αίσθηση ότι η κοινωνία θα τους υποστηρίξει, καθώς προβάλουν αυτές τις απαιτήσεις τους. Αισθάνονται με έναν εντελώς νέο τρόπο, ότι η κοινωνία θα αποκαταστήσει κάθε φυσικό μειονέκτημά τους, είτε αυτό είναι ηλιθιότητα, ανικανότητα, ή ακόμα και ένας ματαιόδοξος χαρακτήρας. Τα συστήματα υγείας, εκπαίδευσης, και πρόνοιας, υπάρχουν για να παρέχουν, ό,τι οι άνθρωποι δεν μπορούν να παράσχουν στον εαυτό τους. Στο μέτρο αυτό, οι άνθρωποι αισθάνονται ότι έχουν το δικαίωμα, να μην έχουν την υποχρέωση να επιτύχουν ευημερία για τους εαυτούς τους. Είναι ελεύθεροι να αποτύχουν, και ωστόσο να τύχουν φροντίδας μετά. Το «είμαστε μια ελεύθερη χώρα», σημαίνει τόσο ότι ο καθένας είναι ελεύθερος να μην καταβάλει προσπάθεια, όσο και ότι η υπόλοιπη κοινωνία είναι υποχρεωμένη να τον βοηθά. Είναι σαν να λέμε, βέβαια, ότι είμαι ελεύθερος να αποτύχω, αλλά δεν είστε ελεύθεροι να αγνοήσετε την δυστυχία μου.

Τόσο πολύ σύνηθες είναι το άγχος του πολιτικά ορθώς σκέπτεσθαι περί των δικαιωμάτων, ώστε η κοινωνία έχει δημιουργήσει ελευθερίες για τα άτομα, και με το να μην δίνει έμφαση στις υποχρεώσεις τους, στερήσει από την ευρύτερη κοινωνία ελευθερίες, και την φόρτωσε με υποχρεώσεις. Αυτή είναι μια πολύ λογική παλιά συζήτηση, και άξια επανάληψης για κάθε νέα γενιά.

Αλλά ας προσπαθήσουμε να εξετάσουμε, τα λίγο περισσότερο ευδιάκριτα σύγχρονα ζητήματα, που είναι τα εξής:

1. Δεν είμαστε όλοι φιλελεύθεροι
2. Υποχρεωτική Ελευθερία
3. Ηθική αθλιότητα
4. Έχοντας Φωνή
5. Σύγχρονος παιδισμός
6. Υποχρεωτική Κατανάλωση
7. Επιτήρηση
8. Τρομοκρατία
9. Η Βιομηχανία Δικαιωμάτων
10. Μποέμικες Ελευθερίες

1. Δεν είμαστε όλοι φιλελεύθεροι

Μερικές κοινωνίες είναι υπέρ της τάξης, και άλλες υπέρ της ελευθερίας. Αυτό φαίνεται αρκετά προφανές, αλλά απαιτεί μια προσεκτικότερη ματιά. Επιπλέον, η τάξη έχει αντιφατικές μορφές. Μπορεί να ισοδυναμεί με την έλλειψη βίας στους δρόμους (που μπορεί να είναι χαρακτηριστικό ενός κράτους πολύ βίαιου με τους παραβάτες). Μπορεί να ισοδυναμεί με πολύ πολιτισμένα κοινωνικά πρότυπα (με σοβαρές, όχι απαραίτητα βίαιες, κυρώσεις για όσους δεν συμμορφώνονται).

Μερικά παραδείγματα:

Η Σιγκαπούρη, είναι γενικά αποδεκτή, ως ένα ευχάριστο και σύγχρονο μέρος. Είναι εμφανώς απαλλαγμένη από κρούσματα βίας. Αλλά υπάρχει μεγάλη επίσημη λογοκρισία και πολύ περισσότερη αυτολογοκρισία από τους πολίτες.¹⁵ Πρόκειται για ένα μέρος όπου επικρατεί η τάξη. Αναμφίβολα, κάποιος είναι πολύ πιο ελεύθερος στην Κολομβία, όπου η ζωή είναι πολύ χαλαρή. Αλλά υπάρχει ένα επίπεδο βίας στην Κολομβία, που είναι κοινωνικά καταστροφικό. Για να πάρουμε ένα άλλο παράδειγμα: στην Γαλλία, η διαφωνία και η απείθεια, είναι ανεκτά και μάλιστα εκτιμώνται, αλλά οι κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς είναι πολύ καλά θεμελιωμένοι, και υπακούγονται γενικά. Οι Γάλλοι αισθάνονται υπερηφάνεια για την ξεροκεφαλιά τους και για την αίσθηση αυτοσεβασμού. Ωστόσο, στους ξένους, αυτά μπορεί να φαίνονται μάλλον συμβατικά περιορισμένα, και αν μη τι άλλο, ως απόρροια της αποδοχής της κρατικής εξουσίας. Στις ΗΠΑ, υπάρχει τόση απείθεια, τουλάχιστον όση στη Γαλλία, αλλά υπάρχει πολύ περισσότερη ελευθερία και ποικιλία κοινωνικών προτύπων. Αλλά στη Γαλλία, υπάρχει πολύ μικρή «πολιτική ορθότητα» (ο καθένας είναι ελεύθερος να συμπεριφέρεται αγενώς απέναντι σε μειονότητες κάθε είδους), ενώ στις ΗΠΑ, είναι συνετό να είμαστε πολύ προσεκτικοί πώς εκφραζόμαστε.

Φυσικά, δεν έχουν όλοι, σε όλες αυτές τις κοινωνίες, τις εν λόγω συμβατικές συμπεριφορές και συνήθειες, και δεν έχουν όλες νομοθετηθεί. Αλλά έχουμε επιλέξει να αγωνιζόμαστε (έστω και για λίγο) υπέρ κοινωνιών, που έχουν αξιοζήλευτο κράτος δικαίου. Αναγνωρίζουμε μερικές από τις διαφοροποιητικές εξισορροπήσεις που ζητούν οι λαοί, καθώς εξισορροπούν την τάξη με την ελευθερία.

Προς έκπληξη πολλών διανοουμένων - μέσα μαζικής ενημέρωσης και ακαδημαϊκός κόσμος, ας πούμε - οι σύγχρονες δυτικές κοινωνίες δείχνουν μια εκπλήσσοσα επιθυμία, για τάξη, παρά για ελευθερία. Από τις κάμερες κλειστού κυκλώματος σε δημόσιους χώρους,

τη μεταχείριση των υπόπτων για τρομοκρατία ή εγκληματιών, μέχρι την εισαγωγή των προσωπικών δελτίων ταυτότητας, η κοινή γνώμη είναι υπέρ της τάξης. Κατά πάσα πιθανότητα, αισθάνονται κυρίως ότι ο έλεγχος, ακόμη και η αντιμετώπιση των μειονοτήτων που αντιλαμβάνονται ως ταραχοποιούς, δεν είναι πιθανό να είναι επιζήμια για τα συμφέροντά τους. Επίσης, κατά πάσα πιθανότητα αισθάνονται ότι η σύγχρονη κοινωνία, θεωρεί τα δικαιώματα των μειονοτήτων, ως ένα φετίχ σε βάρος των δικαιωμάτων της «σιωπηλής πλειοψηφίας», των «απλών, νομοταγών» ανθρώπων.

¹⁵ Gan, S, Gomez, J, Johannsen, U, Eds, Asian Cyberactivism: Freedom of expression and media censorship, Friedrich Naumann Stiftung, 2004.

2. Ανήκοντας Υποχρεωτικά

Σε ένα αξιοσημείωτο βαθμό, σε σύγκριση με τους σύγχρονους, οι άνθρωποι των προηγούμενων γενιών, ήταν πολύ πιο ελεύθεροι, αλλά και πολύ περισσότερο δεσμευμένοι από συμβάσεις και νόμους, που έφταναν στην καρδιά της ύπαρξής τους. Αν και κανείς δεν νοιαζόταν πολύ, αν εκτίθονταν σε τεράστιους κινδύνους, στους οποίους ήταν πράγματι υποχρεωμένοι να εκτίθενται (ας πούμε κάθε φορά που κάποιος ταξίδευε), είναι επίσης αλήθεια ότι συνδεόντουσαν με την κοινωνική τάξη, την κοινότητα, την πίστη, τη διάθεση, τον τόπο, και την εργασία. Θα μπορούσε κανείς να είναι, ας πούμε, μέλος της εργατικής τάξης ενός χωριού, που ήταν γενικά Προτεσταντικό και μισαλλόδοξο, και να έχει ελάχιστη πιθανότητα να ξεφύγει για να πάει, ας πούμε, στην κοντινή πόλη, προκειμένου να γίνει εργάτης υφαντουργίας, αντί να είναι εργάτης γης. Τώρα, όλα αυτά έχουν αλλάξει. Σ' έναν εξαιρετικό βαθμό, οι σύγχρονοι άνθρωποι είναι ελεύθεροι να εξουσιάζουν τους εαυτούς τους. Αλλά σε έναν επίσης εκπληκτικό βαθμό, είναι υποχρεωμένοι να το κάνουν. Αυτό είναι μια και απελευθερωτική και προκλητική προοπτική. Πρέπει να δούμε τον βαθμό στον οποίο, το να ζήσεις το όνειρο του Διαφωτισμού - την υπόσχεση της αυτόνομης ατομικότητας μέσα σε μια υποστηρικτική κοινωνία - δεν είναι εύκολο. Απαιτεί να είμαστε περισσότερο ανθρώπινα πλήρεις, από κάθε προηγούμενη γενιά. Είμαστε ελεύθεροι από ένα είδος κρίσιμης κατάστασης - από τον πόνο και την αθλιότητα, για παράδειγμα - αλλά αντ' αυτής, βρεθήκαμε σε μίαν άλλη: την πολιτική ταυτότητα.

3. Ηθική αθλιότητα

Οι σύγχρονες κοινωνίες έχουν την τάση να επιτρέπουν μεγάλη ευρύτητα, στο όνομα της ελευθερίας του λόγου. Έτσι, η ελεύθερη έκφραση (περιοδικά, θεατρικά έργα, ομιλίες, και ούτω καθεξής), που είναι προσβλητική για κάποια μειονότητα ή άλλον, υποστηρίζεται τόσο αποφασιστικά. Πορνογραφικά περιοδικά, βίαιες τηλεοπτικές εκπομπές και παιχνίδια στον υπολογιστή, πόρνες, ερωτικές χορεύτριες, αθεϊστική προπαγάνδα, όλα ευδοκιμούν, και είναι αναπόφευκτα, ακόμα και σε εκείνους που τα θεωρούν αποκρουστικά. Υπάρχει επίσης, σε σημαντικό βαθμό, μια απροθυμία να κάνουμε ηθικούς ισχυρισμούς, ιδιαίτερα αν είναι και «μεροληπτικοί». Χοντρικά, η κοινωνία έχει αποφασίσει, ότι είναι σημαντικό να υποστηριχθούν τα άτομα σε ό,τι τους συμβαίνει και σε ό,τι κάνουν, και δείχνει μια βαθιά απροθυμία να τα προσβάλει σε τέτοιο βαθμό, ώστε ν' αλλάξουν συμπεριφορά.

Αναμφίβολα, αυτό είναι μέρος της αιτίας, για την οποία κάποιοι νέοι Μουσουλμάνοι, απορρίπτουν τον Δυτικό φιλελευθερισμό: θεωρούν ότι ισοδυναμεί με ηθική αθλιότητα. Σε κάποιο βαθμό, μπορεί να έχουν δίκιο. Αλλά μπορεί επίσης να μην έχουν αντιληφθεί, ότι οι Δυτικές κοινωνίες, δείχνουν βαθιά δύναμη στην απροθυμία τους να επιβάλουν μια «γενική βούληση» στα άτομα. Στην περίπτωση, ας πούμε, των μουσουλμανικών μειονοτήτων, μπορεί να είναι χρήσιμο να τους υπενθυμίσουμε, ότι το δικαίωμά τους να απορρίπτουν τα Δυτικά ήθη, είναι ένα σημαντικό μέρος αυτών των ίδιων των ελευθεριών, στις οποίες αντιτίθενται, όταν χρησιμοποιούνται με διαφορετικό τρόπο από άλλους. Η παρούσα

εργασία προβάλλει το επείγον της αμοιβαίας κατανόησης: δύο εξέχοντες Ολλανδοί, έχουν δολοφονηθεί για τις επικρίσεις τους κατά των μουσουλμανικών ηθών, και αυτά ήταν μόνο τα χειρότερα περιστατικά των συγκρούσεων και της βίας, που προκαλεί αυτό το ζήτημα.

4. Έχοντας Φωνή

Οι σύγχρονοι άνθρωποι δεν προσδοκούν απλώς να ζήσουν σε κοινωνίες που διέπονται από την αρχή του νόμου, με νόμους που θεσπίστηκαν από την αντιπροσωπευτική δημοκρατία. Όλο και περισσότερο προσδοκούν, ότι είτε ατομικά είτε σε μικρές ομάδες, οι απόψεις που υποστηρίζουν με πάθος, θα ακούγονται από εκείνους που τους κυβερνούν, και ότι αυτές οι απόψεις τους, θα έχουν αντίκτυπο. Δηλαδή, οι άνθρωποι δεν προσδοκούν απλώς να είναι ελεύθεροι και ασφαλείς, αλλά να ασκούν και επιρροή. Εκφρασμένη σε όρους ελευθερίας: προσδοκούν να είναι σε θέση να ασκήσουν την θέλησή τους, περιορίζοντας έτσι τις ελευθερίες άλλων ανθρώπων. Σήμερα, στο Ηνωμένο Βασίλειο, για παράδειγμα, υπάρχουν πολλές καμπάνιες, οργανωμένες από ή για λογαριασμό κάποιων θυμάτων. Εκείνοι των οποίων τα παιδιά έχουν κακοποιηθεί, πυροβοληθεί, μαχαιρωθεί, ή παρασυρθεί από μεθυσμένους οδηγούς, εκείνοι των οποίων συγγενείς έχουν τραυματιστεί ή σκοτωθεί σε συγκρούσεις τρένων, εκείνοι των οποίων τα μέλη της οικογένειας πάσχουν από κάποια από μια σειρά ασθενειών, όλοι διεκδικούν το δικαίωμα να μπαίνουν τα συμφέροντά τους σε προτεραιότητα, συνήθως περιορίζοντας τις ελευθερίες κάποιου άλλου, ή σε βάρος των κρατικών δαπανών (που ισοδυναμεί με το ίδιο πράγμα).

Έχει σημασία εδώ να πούμε, ότι όλες αυτές οι νέες πιέσεις φαίνονται πολύ δημοκρατικές, αλλά συχνά είναι κάτι λίγο περισσότερο από λαϊκιστικές. Μπορεί να φαίνεται μελοδραματικό να ισχυριστεί κάποιος ότι απειλούν τη δημοκρατία, και είναι οπωσδήποτε αλήθεια ότι οι δημοκρατικές κυβερνήσεις, πάντοτε δέχονται πιέσεις από οργανωμένα συμφέροντα της μιας ή της άλλης μορφής. Οι λαϊκιστικές διεκδικήσεις, είναι απλώς άλλη μια τέτοια πίεση. Η δυσκολία είναι, ότι η λαϊκιστική πίεση, φαίνεται συχνά αφόρητη: υπάρχει ένα στοιχείο ειδικής ικεσίας σε κάθε περίπτωση. Τα επιχειρήματά τους είναι δύσκολο να αντικρουστούν, όχι επειδή είναι κατ' ανάγκην εκπληκτικά ισχυρά, αλλά επειδή αντικρούοντάς τα ή διαψεύδοντάς τα, είναι πολύ δύσκολο - μια πολιτικά καθόλου ελκυστική εναλλακτική λύση - για τις κυβερνήσεις.

Αυτές οι ομάδες γενικά θεωρούν, ότι αγωνίζονται για τα μη αναγνωρισμένα δικαιώματα και τις ελευθερίες των μελών τους. Συχνά όμως διαπιστώνεται, ότι αποκλείονται αμοιβαίως ή τουλάχιστον ότι είναι ανταγωνιστικά με κάποια άλλα. Αυτό που διαπιστώνεται λιγότερο συχνά είναι, ότι η αναζήτηση δικαιωμάτων δεν είναι τόσο θεραπευτική ψυχολογικά ή πολύτιμη, όπως συχνά υποτίθεται, και σε κάθε περίπτωση το αποτέλεσμα της Βιομηχανίας Δικαιωμάτων, είναι μια κοινωνία με όλο και πιο περιοριστικούς κανόνες και διεύθυνση του κράτους.

5. Σύγχρονος παιδισμός

Οι σύγχρονοι άνθρωποι είναι απαιτητικοί και οξύθυμοι, με έναν ιδιαίτερο τρόπο. Το πιο περίεργο χαρακτηριστικό αυτού, είναι η σύγχρονη κακή συμπεριφορά. Οι άνθρωποι απαιτούν δικαιώματα, με τρόπο που έχουμε συνηθίσει να βλέπουμε από κακομαθημένα παιδιά. Το είδος της συμπεριφοράς που βλέπουμε, και το οποίο φαίνεται να εξηγείται καλά από έναν εντελώς νέο παιδισμό, είναι γνωστό σε όλους. Το βλέπουμε στην οδηγική συμπεριφορά από τους αυτοκινητιστές, αλλά επίσης, σε μια νέα ανυπομονησία σε πολλές άλλες περιπτώσεις, από το σουπερ μάρκετ μέχρι το γραφείο. Κυριαρχεί στα τρένα και στους κινηματογράφους, καθώς βλέπουμε σύγχρονους ενήλικες, να συμπεριφέρονται άσχημα σαν κακομαθημένα παιδιά. Μοιάζουν λιγότερο ικανοί από τις προηγούμενες γενιές, στο να περιορίσουν τις παρορμήσεις ή τον κοινότοπο εγωισμό τους. Απαιτούν γρήγορη ικανοποίηση για τις ιδιοτροπίες τους.

Όπως και τα παιδιά, προσπαθούμε να κατηγορούμε τους άλλους, για τις συνθήκες που μπορεί να είναι δική μας υπαιτιότητα, ή και κανενός. Οι ενήλικοι, ιστορικά έχουν αναπτύξει κάποια υπομονή, αυτοσυγκράτηση, και ανοχή, και θα μπορούσε να μοιάζει με παθητικότητα και αδράνεια. Ιστορικά, υπήρχε μια αντίληψη, ότι οι πράξεις του Θεού, ή της Φύσης, ή ένα ατύχημα, βρίσκονταν πίσω από πολλές από τις συμφορές μας. Στο σύγχρονο κόσμο, είναι πιο πιθανό να ψάξουν για ένα πρόσωπο ή ένα επάγγελμα, για να μηνύσουν, ή να διώξουν δικαστικά, ή να κάνουν εκστρατεία εναντίον του. Η προκαθορισμένη θέση μας, δεν είναι ότι είμαστε έρμαια στην ιδιοτροπία ή στο έλεος των περιστάσεων, αλλά ότι βρισκόμαστε στο επίκεντρο του σύμπαντος, και το κύριο σημείο του. Αισθανόμαστε έκπληκτοι και αδικημένοι, όταν κάποιος ή κάποια ομάδα ατόμων, δεν μας παίρνουν τόσο σοβαρά, όσο εμείς οι ίδιοι τον εαυτό μας.

Αυτή η εικόνα μοιάζει πολύ με εικόνα παιδικής ηλικίας και παιδικότητας. Συνεχιζόμενη στην ενηλικίωση, παράγει το αποτέλεσμα να διεκδικούμε τα δικά μας δικαιώματα με ιδιαίτερη έμφαση, και στο βαθμό αυτό, σε βάρος των ελευθεριών των άλλων. Κάθε ένας από μας, διεκδικεί περισσότερο κοινωνικό χώρο, και μάλιστα σε βάρος των άλλων.

6. Υποχρεωτική Κατανάλωση

Για αιώνες υπάρχουν οι φωνές που λένε, ότι οι άνθρωποι είναι πάρα πολύ απορροφημένοι στον υλικό κόσμο, σε αντίθεση με τα πνευματικά ζητήματα. Στην απλούστερη μορφή του, αυτό ήταν διατυπωμένο ως ενασχόληση με τα εγκόσμια, αντί της συνειδητοποίησης ότι ο Παράδεισος έχει μεγαλύτερη σημασία. Στους υλιστικούς αιώνες (ίσως από τον 17^ο και μετά, στην Ευρώπη), το επιχείρημα μετατοπίστηκε λίγο, και εκφράστηκε σε υλιστικούς όρους, σε αντίθεση με ασκητικά ή αισθητικά θέματα. Ο 19^{ος} αιώνας, παρήγαγε ένα νέο είδος επιχειρήματος, το οποίο υποστηρίζει, ότι η βιομηχανική κοινωνία θα μπορούσε να τυφλώσει κάποιον, ως προς την αξία του μη υλικού κόσμου. Εισήγαγε αυτό που ονομάζεται «ψευδής συνείδηση». Στην πραγματικότητα, η αριστερά πίστεψε, ότι η «εμπορευματοποίηση» πρόβαλε την ψευδή υπόσχεση της μετατροπής του χρόνου εργασίας κάποιου, σε όλα τα αγαθά και τις υπηρεσίες, που θα επιθυμούσε. Αλλά στην πραγματικότητα, ο καπιταλισμός αφαίρεσε από τον άνθρωπο σχεδόν τα πάντα, και σε αντάλλαγμα του εμφύτευσε απεριόριστη ζήτηση για τα προϊόντα του. Του λήστεψε την

φιλοδοξία, καθώς και την εργασιακή ζωή του. Αυτή η ανάλυση πήγε και πιο μακριά, υποστηρίζοντας ότι ο καπιταλισμός είναι ο ιδιοκτήτης του ατόμου ως παραγωγού (όπως εύκολα υποθέτει η αριστερά), αλλά επίσης και ως καταναλωτή. Ακόμη περισσότερο, εκφυλίζοντας την ζωή σε μια διαδικασία παραγωγής και κατανάλωσης, και προωθώντας και τις δύο, ο καπιταλισμός έχει αρπάξει το σύνολο της ζωής του ατόμου.

Αυτό είναι ανοησία, αλλά είναι μια σαγηνευτική ανοησία. Πολλοί άνθρωποι την πιστεύουν. Οι νέοι και οι όχι τόσο νέοι, που πηγαίνουν να δουν το ντοκιμαντέρ, *The Corporation* (2003), και διαβάζουν το *No Logo* της Naomi Klein¹⁶, και πολλά άλλα βιβλία, ή απολαμβάνουν τις ταινίες του Τεξανού σκηνοθέτη Richard Linklater, πιστεύουν, όπως και οι Γάλλοι στοχαστές Albert Camus, Sartre και Michel Foucault, ότι οι σύγχρονοι άνθρωποι είναι φυλακισμένοι σε μια ζωή, σαν σκλάβοι της παραγωγής και της κατανάλωσης. Ένας φίλος του Linklater χαρακτηρίζει τη σύγχρονη κατάσταση, ως «εγκλωβισμό στο όνειρο κάποιου άλλου».

Τώρα εδώ υπάρχει ένα παράδοξο. Κάθε πλευρά αυτού του επιχειρήματος, κλίνει μάλλον να υποστηρίξει ότι η άλλη είναι σε άρνηση. Είναι σαν κάθε πλευρά να πιστεύει, ότι η άλλη έχει πέσει στα χέρια μιας θρησκώληπτης ομάδας. Η δεξιά κλίνει να πιστεύει, ότι η αριστερά έχει καταληφθεί από τον Weber και το Μαρξ, και τους κληρονόμους τους. Η αριστερά κλίνει να πιστεύει ότι η δεξιά είναι παγιδευμένη σε ένα είδος *Cargo Cult*.¹⁷

7. Επιτήρηση

Ως ένα βαθμό αδιανόητο σε προηγούμενες γενιές, ό,τι κάνουμε και λέμε παρακολουθείται, και μπορεί να καταγραφεί και να αποθηκευθεί. Οι δημόσιες κινήσεις μας συχνά καταγράφονται. Το DNA μας ήδη συχνά αποθηκεύεται, και αυτό θα μπορούσε εύκολα να συστηματοποιηθεί. Τα οικονομικά, εκπαιδευτικά, υγείας, εργασιακά, στοιχεία και οι λεπτομέρειες του ελεύθερου χρόνου μας, είναι ήδη όλα εντοπισμένα σε κάποιο βαθμό, και αυτό θα μπορούσε εύκολα να συστηματοποιηθεί. Εύκολα υποθέτουμε, ότι ό,τι γράφουμε, ή δημοσιεύουμε, και συχνά κάθε εικόνα που χειριζόμαστε, θα μηχανογραφείται και, επομένως, θα μπορεί να παρακολουθείται και να αποθηκεύεται.

Είναι ενδιαφέρον ο βαθμός, στον οποίο τα γεγονότα αυτά έχουν ήδη τακτοποιηθεί: γνωρίζουμε τον βαθμό, στον οποίο αυτά τα πράγματα έχουν ήδη συμβεί. Και οι περισσότεροι από εμάς φαίνεται να μη νοιαζόμαστε. Μάλλον, αν τα συστήματα βελτιωθούν και γίνουν πιο διεισδυτικά, μόνιμα, και υποχρεωτικά, τότε θα υπάρξει αντίδραση. Μπορεί να υπάρξει ένα σημείο κατά το οποίο θα γίνει μια ξαφνική επανάσταση. Αλλά αυτό που φαίνεται να είναι πιο αξιοσημείωτο, είναι ο βαθμός στον οποίο η πλειοψηφία των ανθρώπων - για καλό ή για κακό - δεν φαίνεται απλώς να αδιαφορεί, αλλά και θα καλοδεχόταν, τον βαθμό στον οποίο οι αρχές μπορούν να γνωρίζουν τα πάντα για τη ζωή τους.

¹⁶ Klein, Naomi, *No Logo*, Flamingo, 2000.

¹⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Cargo_cult.

Η επιχειρηματολογία τους είναι, ότι είναι εντελώς αθώοι, και όσο πιο μεγάλη επιτήρηση υπάρχει, τόσο η αθωότητά τους θα είναι πιο προφανής. Και φαίνεται να πιστεύουν το φυσικό επακόλουθο: ότι η επιτήρηση θα καταστήσει πιο πιθανό, τον διαχωρισμό των εγκληματιών και των τρομοκρατών, από τους αθώους. Πολλά προβλήματα μπορούν να προκύψουν φυσικά. Το ένα είναι, ότι το κράτος ή κάποιος άλλος, μπορεί να θέσει τα δεδομένα σε κακή χρήση. Ή το κράτος ή κάποιος άλλος, μπορεί να χαρακτηρίσει τον αποκλίνοντα και τον αντιφρονούντα, ως εγκληματία. Ή το κράτος ή κάποιος άλλος, μπορεί να θεωρήσει τον εγκληματία ή τον τρομοκράτη, ως ανάξιο για το είδος του πολιτικού σεβασμού, που παρέχεται στους αθώους.

Τα προβλήματα αυτά καθιστούν σαφές πόσο σημαντικό είναι, να είναι το κράτος εξαιρετικά υπόλογο, και ότι - δεδομένου ότι φαίνεται να του αυξάνουμε την ισχύ - είμαστε διπλά σε συναγερμό, σχετικά με τη δυνατότητά του να κάνει κακό. Παραδόξως, η κοινωνία έχει ένα όπλο εναντίον της συσσώρευσης πληροφοριών στα χέρια του κράτους. Αυτό γίνεται αν διεκδικήσουμε την αδιαφορία του, για μεγάλο μέρος των πληροφοριών. Δηλαδή: το να είσαι φτωχός, είτε σε πτώχευση, ή ομοφυλόφιλος, ή κραυγαλέα αντιφρονών, ή άτομο με ειδικές ανάγκες, ή πολλά από τα άλλα πράγματα, που ήταν θέμα ντροπής ή κινδύνου στις προηγούμενες γενιές, θεωρούνται ήδη, και θεωρούνται όλο και περισσότερο, απόλυτα φυσιολογικά.

Αυτό μοιάζει λίγο με το θέμα του εκβιασμού. Ένας τρόπος για να απαλλαγείς από τον εκβιασμό, είναι να πιάσεις και να τιμωρήσεις τους εκβιαστές. Ο άλλος είναι, να καταστήσεις τις πληροφορίες που έχουν για σένα, άχρηστες, καθιστώντας σαφές ότι δεν γνωρίζουν τίποτα, που μπορεί να βλάψει την φήμη σου.

8. Τρομοκρατία

Μπορεί να φαίνεται παράξενο που λέω τόσα λίγα πράγματα, γι' αυτή τη μεγάλη απειλή για τις ελευθερίες μας. Ή θα προτιμούσατε να ζητήσω συγγνώμη, που λέω μάλλον λίγα, σχετικά με την απειλή για τις ελευθερίες μας, δηλ. τον τρόπο που το κράτος αντιμετωπίζει την τρομοκρατία;

Είναι σαφές ότι τα κράτη μάλλον χαίρονται με τις καταστάσεις έκτακτης ανάγκης: Είναι οι περίοδοι, που οι αρχές τα έχουν όλα δικά τους. Χρησιμοποιούν το πλήρες φάσμα της ισχύος τους, και μπορούν να την επεκτείνουν. Ο λεγόμενος «πόλεμος» κατά της παγκόσμιας τρομοκρατίας, έχει δημιουργήσει πράγματι νομοθεσία σε όλο τον κόσμο, και το μεγαλύτερο μέρος της αυξάνει την δύναμη των αρχών και μειώνει τα πολιτικά δικαιώματα μειονοτήτων, ακόμη και πλειοψηφιών, σε πολλές χώρες. Προφανώς, πρέπει να αγρυπνούμε, ώστε αυτές οι νέες εξουσίες να είναι ανάλογες προς τον παρόντα κίνδυνο, και να αφαιρούνται όταν ο αυτός μειώνεται.

Αλλά όλα αυτά είναι προφανή, και έχουν συζητηθεί και αμφισβητηθεί αρκετά. Ακόμα, μπορεί να αξίζει να επαναλάβουμε, ότι η σύγχρονη κοινωνία αντιμετωπίζει το πρόβλημα του ακραίου και βίαιου «Ισλαμισμού» (ελλείψει καλύτερης λέξης). Οι κοινωνίες έχουν να εκτιμήσουν τον βαθμό, στον οποίο η μείωση των ατομικών δικαιωμάτων των υπόπτων

τρομοκρατών, είναι πολύτιμη για την καταπολέμησή τους, και να την εξισορροπήσουν με την αύξηση της τρομοκρατίας, που κάθε κατάχρηση μπορεί να προκαλέσει. Το θέτω με αυτόν τον τρόπο, διότι μπορεί η εξέταση της σκοπιμότητας των αντιτρομοκρατικών μέτρων, να είναι ένα καλύτερο φρένο κατά της υπερβολής, απ' ό,τι θα ήταν οι ηθικοί προβληματισμοί και μόνο. Και στο μεταξύ, αξίζει επίσης να τονιστεί, ότι οι δημοκρατικές κυβερνήσεις, θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν μια πολύ σοβαρή - και μάλιστα ηθικά δικαιολογημένη - αντίδραση, αν η υποτίμηση των πολιτικών δικαιωμάτων, στην πραγματικότητα οδηγεί σε τρομοκρατικές επιθέσεις.

Εν ολίγοις, οι τρομοκράτες έχουν μια μεγάλη δύναμη να ποδοπατούν τις ελευθερίες των κοινωνιών-στόχων τους, και μπορεί να αξίζει να θυσιάζουμε κάποιες από τις ελευθερίες μας - και ορισμένες των ύποπτων ή πραγματικών τρομοκρατών – για να μειωθεί ο κίνδυνος.

9. Η Βιομηχανία Δικαιωμάτων

Πολύ περισσότερο απ' ό,τι έχει συμβεί ποτέ στο παρελθόν, υπάρχει τώρα μια επαγγελματική «βιομηχανία δικαιωμάτων». Τα δικαιώματα των εγκληματιών, των φυλακισμένων, των συνταξιούχων, των τοξικομανών, των θυμάτων ατυχημάτων, των παιδιών, των ηλικιωμένων, των ασθενών, των διαζευγμένων πατέρων, των θυμάτων βιασμού, των θυμάτων εγκληματικότητας, εκφράζονται με δυνατή φωνή και εντατικά, από αρκετά καλά πληρωμένους επαγγελματίες διεκδικητές (που απαιτούν συχνά «φωνή», όντες θύματα οι ίδιοι). Ορισμένες από αυτές τις εκστρατείες, παρουσιάζουν ως «θύτες», τους ίδιους ανθρώπους που άλλες εκστρατείες παρουσιάζουν ως θύματα. (Ομάδες γυναικών υποστηρίζουν, ότι οι απόντες πατέρες δεν αξίζουν τα δικαιώματα, που αξιώνουν οι ομάδες πατέρων).

Ο επαγγελματισμός πολλών ομάδων διαμεσολαβεί μια σύγχρονη, ψευδή αίσθηση, ότι η πολιτική δραστηριότητα είναι ένας αναποτελεσματικός τρόπος, για να εξισορροπηθούν οι ανταγωνιστικές απαιτήσεις των ανθρώπων, που διεκδικούν δικαιώματα. Η αξία της πολιτικής είναι ότι υλοποιείται από άτομα, που εκπροσωπούν μεγάλες εκλογικές περιφέρειες και ευρέα συμφέροντα. Μέσα σε κάθε αντιπρόσωπο, υπάρχει το είδος των συγκρούσεων, που δίνουν στις σωστές εξισορροπήσεις δικαιωμάτων, περισσότερες πιθανότητες να γίνουν κατανοητές, διότι εντός της δημοκρατικής διαδικασίας, δεν είναι καθόλου εγγυημένες. Πράγματι, το σύγχρονο πρόβλημα είναι, ότι η οξυύτητα, ή η γοητεία της μιας ή της άλλης επαγγελματικής καμπάνιας, μπορεί να κυριαρχήσει και να συντρίψει την νομοθέτηση εντός των δημοκρατιών.

10. Μποέμικες Ελευθερίες

Ο μπόεμισμός, υπήρξε ένα αναγνωρίσιμο χαρακτηριστικό των δυτικών κοινωνιών, για εκατοντάδες χρόνια (και είναι ένα χαρακτηριστικό σε διάφορες μορφές άλλων κοινωνιών, ίσως με πιο προφανή την Ιαπωνική).¹⁸ Είναι ένας τρόπος ζωής, που έχει ως βάση την διεκδίκηση του δικαιώματος κάποιων ανθρώπων, να ζήσουν με μεγαλύτερη ελευθερία απ'

¹⁸ Carey, Peter, Wrong About Japan, Faber and Faber, 2005.

ό,τι οι γείτονές τους.¹⁹ Είναι ένας τρόπος ζωής, που σαφώς απορρίπτει τους κανόνες της συμβατικής ζωής. Οι μποεμιστές διεκδικούν το δικαίωμα να μην θεοποιούν το χρήμα: δεν ζητούν να το συσσωρεύουν, έστω και αν η υπόλοιπη κοινωνία αναγνωρίζει ως κομβική υποχρέωση, την οικονομική αυτοδυναμία του καθένα. Οι μποεμιστές διεκδικούν το δικαίωμα σε σεξουαλικές συνήθειες, αλλά και όσον αφορά την ανατροφή των παιδιών, τις οποίες η συμβατική κοινωνία θεωρεί ανήθικες και ανεύθυνες. Οι μποεμιστές υποστηρίζουν ότι η καλλιτεχνική προσπάθεια, είναι η υψηλότερη μορφή δραστηριότητας. Γενικά ισχυρίζονται, ότι η συμβατική αρχή, ο μιλιταρισμός, και τα δικαστικά συστήματα, είναι όλα βαθιά προβληματικά. Η γενική μποεμική υπόθεση είναι, ότι η συμβατική κοινωνία είναι υλιστική, και ότι τα ήθη της έχουν στρεβλωθεί, για να ικανοποιούν την ομαλή παραγωγή άψυχων, βιομηχανοποιημένων, και θεσμοθετημένων, αγαθών και υπηρεσιών. Θα μπορούσε κανείς να πει ότι ο μποεμισμός είναι ουσιαστικά ελευθεριακός.

Το ενδιαφέρον είναι, ότι ο μποεμισμός γίνεται ένα περίεργο θέμα για ιστορική μελέτη. Αλλά την ίδια στιγμή, γίνεται όλο και πιο αναμφισβήτητο, η προεπιλεγμένη αξία της Δυτικής κοινωνίας. Αλήθεια, οι περισσότεροι από εμάς, εξακολουθούμε να πληρώνουμε τους φόρους μας, αλλά και να ανησυχούμε για την αποταμίευση. Και λέγεται συχνά ότι οι σύγχρονοι Δυτικοί είναι πολύ υλιστικοί. Αλλά φαίνεται επίσης σωστό να υποστηριχθεί, ότι σε πολλές από τις συνήθειές μας, στη στάση μας απέναντι στην εξουσία, στα σεξουαλικά και οικογενειακά πρότυπα, στη δημιουργικότητα, ακόμα και στην ιατρική – όλο και περισσότεροι άνθρωποι διεκδικούν τις ελευθερίες, που είναι συνηθισμένες σ' αυτό το άλλο επίγειο μέρος των μποεμιστών.

Η τάση αυτή μπορεί να αναγνωριστεί ίσως από τη δεκαετία του 1960, όταν για πρώτη φορά ένα μαζικό νεανικό κίνημα αυτοχαρακτηριζόταν μποεμίστικο. Αυτό που είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί είναι, ότι η Βοημία ήταν βαθιά δυσλειτουργική. Παρήγαγε χασοτικές οικογένειες, αλκοολισμό, αδιάφορη τέχνη, και πτώχευση. Το να φετιχοποιούμε τον μποεμισμό, σημαίνει να υποτιμούμε την αξία της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, του σεβασμού, της τάξης, και της φερεγγυότητας.

---

¹⁹ Wilson, Elizabeth, *Bohemians: The glamorous outcasts*, Taurisparke, 2003.

Συμπέρασμα

Η κεντρική ιδέα της παρούσας εισήγησης, είναι να θυμόμαστε ότι η ελευθερία - δικαιώματα και ελευθερίες - απορρέει από την καλή διακυβέρνηση και την τάξη. Παραδόξως, απορρέει από πειθαρχημένους πολίτες. Πηγάζει από υπεύθυνους, στοχαστικούς ενήλικες, οι οποίοι κατανοούν ότι η ζωή δεν είναι παιδικό παιχνίδι, ούτε διαμορφώνεται σε χίτικες κοινότητες. Οι σύγχρονοι άνθρωποι έχουν περισσότερη ελευθερία από οποιαδήποτε άλλη περίοδο στην ιστορία, αλλά ίσως μάλλον την καταλαβαίνουν λιγότερο. Μπορεί ακόμη και να μην εκτιμούν την ελευθερία, όπως θα έπρεπε, δηλαδή ως κάτι κοινό που δημιουργήθηκε από ανθρώπους και θεσμούς. Δεν δημιουργείται περισσότερη ελευθερία στην κοινωνία, με την διεκδίκηση περισσότερων ελευθεριών. Έχουμε ίσως φτάσει στο τέλος μιας συγκεκριμένης περιόδου, στην αδιάκοπη ροή της μόδας, στις ανθρώπινες υποθέσεις. Έχουμε θεωρήσει κοινότοπα, τον εγωισμό και την κακή συμπεριφορά, σαν να ήταν μια έκφραση της ελευθερίας. Ίσως να είναι καιρός τώρα, να δούμε μια πιο παραδοσιακή άποψη της ελευθερίας: αυτήν που εκτιμά την ελευθερία των άλλων.

Για τον συγγραφέα

Ο Βρετανός Richard D North,, είναι υπεύθυνος τύπου του Ινστιτούτου Οικονομικής Πολιτικής, Λονδίνο, συγγραφέας, εκφωνητής, και σχολιαστής. Υπερασπίζεται την παγκοσμιοποίηση, τον καπιταλισμό, την αυτοκρατορία, τον καταναλωτισμό, και τον δυτικό τρόπο ζωής εν γένει. Τα ενδιαφέροντά του είναι ιδιαίτερα γύρω από αισθητικά και πνευματικά ζητήματα, και έχει γράψει τόσο σχετικά με την τέχνη, όσο και το μοναχισμό, όπως και την εμπορευματοποίηση. Υποστηρίζει την τυπική, κλασική δημοκρατία, και αντικρούει τη μεροληψία κατά του κατεστημένου, στα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Πιστεύει επίσης, ότι η υπερβολική σύγχρονη αντιπαράθεση, προκαλεί σύγχυση γνώμης και αποδείξεων, καθώς και δημόσιας και ιδιωτικής ευθύνης.

Ο RDN έχει γράψει για τις περισσότερες και μεγαλύτερες εφημερίδες του Ηνωμένου Βασιλείου, και για την Wall Street Journal, Ευρώπης, και έχει εμφανιστεί στις περισσότερες Βρετανικές και ορισμένες Αμερικανικές εκπομπές τρεχουσών υποθέσεων. Επιμελείται του www.livingissues.com, μια οικογένεια ιστοχώρων, αφιερωμένη στην παρουσίαση πολύ αμερόληπτων θέσεων, για δύσκολα θέματα. Το τελευταίο του βιβλίο, Rich Is Beautiful, είναι μια πολύ προσωπική υποστήριξη της μαζικής αφθονίας, και εκδόθηκε από την Social Affairs Unit, London, το 2005.

Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε www.richarddnorth.com.